

UNIVERZITA KARLOVA
V PRAZE
Fakulta tělesné výchovy a sportu

Základy speciální pedagogiky

studijní opora pro kombinovanou formu studia

Tělesná výchova a sport zdravotně postižených

Mgr. et Mgr. Alena Lejčarová, Ph.D.

Praha 2009

Anotace:

Předmět podává ucelený přehled z oblasti výchovy a vzdělávání jedinců se specifickými potřebami, seznamuje posluchače s dějinami a současným pojetím speciální pedagogiky, základními cílovými skupinami jednotlivých podoborů (psychopedie, etopedie, somatopedie, surdopedie, oftalmopedie, logopedie) a speciálněpedagogickými metodami a přístupy. Věnuje se rovněž aktuálním problémům edukace žáků se zdravotním postižením, zdravotním a sociálním znevýhodněním a s novými integračními, humanizačními a demokratizačními trendy ve vzdělávání dětí, mládeže a dospělých se specifickými vzdělávacími potřebami.

Tematický plán prezenčního studia **povinný předmět 2/1 Z, ZK**

1. Speciální pedagogika jako vědní disciplína, její vývoj, systém, předmět a cíle. Vědecká a výzkumná práce ve speciální pedagogice. Speciálněpedagogická terminologie.
2. Současné trendy ve speciální pedagogice. Metody a principy speciální pedagogiky. Cílové skupiny speciální pedagogiky. Normalita, abnormalita, patologie ve speciální pedagogice.
3. Vývoj vztahu společnosti k lidem s postižením či znevýhodněním (s akcentem na pedagogický přístup).
4. Systém péče o jedince s postižením či znevýhodněním v České republice a srovnání se zahraničím. Organizace a řízení speciálních škol. Legislativa k výchově a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Rámcové podmínky pro integrativní/inkluzivní výchovu a vzdělávání (školský zákon, vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., č. 48/2005 Sb., individuální vzdělávací plán, podmínky pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením v základní škole).
5. Segregace. Integrace, inkluze. Charakteristika a formy školské integrace. Sociální integrace, její možnosti a limity, integrace dospělých lidí s postižením na běžný trh práce. Vývoj a současný stav institucionální a komunitní péče.
6. Rodina dítěte se zdravotním postižením - psychosociální faktory výchovy. Spolupráce rodičů s učiteli, výchovnými institucemi a poradenskými pracovišti.
7. Prevence ve speciální pedagogice. Vymezení systému poradenství pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami a současné legislativní podmínky poskytování poradenských služeb. Poradenská diagnostika a intervence. Školní poradenská pracoviště.
8. Speciálněpedagogická diagnostika (pojetí, diagnostika v raném a předškolním věku, diagnostika školní zralosti, základní diagnostické metody, hlavní oblasti speciálněpedagogické diagnostiky).
9. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením, druh a úroveň legislativních úprav (vzhledem k zaměstnavatelům).
10. Pojetí těžkého zdravotního postižení a kombinovaných vad. Klasifikace a charakteristika vybraných kombinovaných vad, možnosti edukace. Hluchoslepoty, organizace pro jedince s hluchoslepotou, komunikační systémy osob s hluchoslepotou.
11. Augmentativní a alternativní komunikace – charakteristika, výhody a nevýhody

- užití, dynamické a statické komunikační systémy.
12. Terapie ve speciálněpedagogické péči (stimulace, snoezelen, ergoterapie, muzikoterapie, arteterapie, dramaterapie, taneční terapie, kinezioterapie, animoterapie, činnostní a herní terapie, biblioterapie).
  13. Strategie ve vzdělávání minorit se zaměřením na romské etnikum, sociokulturní handicap.
  14. Specifické vývojové poruchy učení – pojetí, etiologie, klasifikace, diagnostika, charakteristika dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspnie, dysmuzie, dyspraxie). Legislativa. Postavení dítěte s SPU v rodině a ve škole (organizace péče a vzdělávání žáků s SPU, hodnocení a klasifikace, postoje učitelů, spolužáků, rodičů k dítěti s SPU).

(bez seminářů)

Požadavky pro uzavření předmětu

zápočet (100% docházka na semináře, vypracování 1 odborného referátu, písemný test)
zkouška (ústní)

Doporučená literatura:

1. KREJČÍŘOVÁ, O., aj. *Problematika zaměstnávání občanů se zdravotním postižením*. Praha: RYTMUS, 2005.
2. KUBOVÁ, L. *Alternativní komunikace, cesta ke vzdělávání těžce zdravotně postižených*. Praha : Tech-market, 1996.
3. KYSUČAN, J., KUJA, J. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.
4. LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
5. MICHALÍK, J. *Školská integrace dětí se zdravotním postižením na základních školách v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
6. OPATŘILOVÁ, D. (Ed.). *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
7. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006.
8. PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (Eds.). *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001.
9. POKORNÁ, V. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha: Portál, 1997.
10. PŘINOSILOVÁ, D. *Diagnostika ve speciální pedagogice: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007.
11. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
12. RENOTIÉROVÁ, M. *Integrace handicapovaných dětí do podmínek školy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.
13. SLOMEK, Z. *Základy speciální pedagogiky*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2006.
14. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, 2001.
15. ŠTÉRBOVÁ, D., aj. *Hluchoslepota: lidé s ní a kolem ní*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006.
16. TITZL, B. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: UK, 2000.

17. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.
18. VALENTA, M., aj. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
19. VÍTKOVÁ, M. (Ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika*. Brno: MSD, 2003.
20. VÍTKOVÁ, M. (Ed.) *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, 2003.

Tématický plán pro kombinované studium povinný předmět 10 h Z, ZK

V rámci 5 dvouhodinových konzultací pro kombinované studium budou odpřednesena následující témata:

1. Systém péče o jedince s postižením či znevýhodněním v České republice a srovnání se zahraničím. Organizace a řízení speciálních škol. Legislativa k výchově a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Rámcové podmínky pro integrativní/inkluzivní výchovu a vzdělávání (školský zákon, vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., č. 48/2005 Sb., individuální vzdělávací plán, podmínky pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením v základní škole).
2. Rodina dítěte se zdravotním postižením - psychosociální faktory výchovy. Spolupráce rodičů s učiteli, výchovnými institucemi a poradenskými pracovišti.
3. Prevence ve speciální pedagogice. Vymezení systému poradenství pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami a současné legislativní podmínky poskytování poradenských služeb. Poradenská diagnostika a intervence. Školní poradenská pracoviště.
4. Speciálněpedagogická diagnostika (pojetí, diagnostika v raném a předškolním věku, diagnostika školní zralosti, základní diagnostické metody, hlavní oblasti speciálněpedagogické diagnostiky).
5. Strategie ve vzdělávání minorit se zaměřením na romské etnikum, sociokulturní handicap.

Písemný test pro zápočet (zápočtové období), vypracování 1 **odborného referátu**, **ústní zkouška**

Samostudium:

Návody:

U každé kapitoly určené k samostudiu jsou uvedeny **literární zdroje**. Ke kontrole studia jsou u každého úseku uvedeny **ÚKOLY PRO STUDENTY**, vyžadující stručné odpovědi na zadané otázky.

V případě nejasností je možné konzultovat problém s vyučujícím pomocí e-mailu či se přihlásit elektronicky na individuální kontaktní konzultaci v konzultačních hodinách.

1. Speciální pedagogika jako vědní obor.

Speciální pedagogika jako vědní disciplína, její vývoj, systém, předmět a cíle. Vědecká a výzkumná práce ve speciální pedagogice. Speciálněpedagogická terminologie.

Literární zdroje:

KYSUČAN, J., KUJA, J. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006.

SLOMEK, Z. *Základy speciální pedagogiky*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2006.

Klíčová slova: *speciální pedagogika, vada, postižení, handicap*

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. V čem spočívá základní idea speciálněpedagogického přístupu?
2. Jaké základní podmínky ovlivňují úspěšnost speciálněpedagogické práce ?
3. Jak se vyvíjelo označení předmětu speciální pedagogika v historickém nárysu?
4. Vysvětlete pojem „disability“. Jaký český ekvivalent se k němu nejvíce blíží?
5. Jaký je rozdíl mezi poruchou a handicapem? Vysvětlete jej na příkladu dítěte s dětskou mozkovou obrnou.

2. Současné trendy ve speciální pedagogice. Metody a principy speciální pedagogiky. Cílové skupiny speciální pedagogiky.

Současné trendy ve speciální pedagogice. Metody a principy speciální pedagogiky. Cílové skupiny speciální pedagogiky (rozdělení speciální pedagogiky na dílčí obory). Normalita, abnormalita, patologie ve speciální pedagogice.

Literární zdroje:

- KYSUČAN, J., KUJA, J. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006.
- RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., aj. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.

Klíčová slova: integrace, humanizace, demokratizace, normalizace, normalita, abnormalita, patologie, psychopedie, etopedie, oftalmopedie, surdopedie, logopedie, somatopedie

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. Vysvětlete pojem normalizace.
2. Co to znamená deinstitucionalizace?
3. Vyjmenujte metody užívané ve speciální pedagogice a vysvětlete jejich účel.
4. Na které další cílové skupiny se kromě základních šesti zaměřuje speciální pedagogika?
5. Vysvětlete rozdíl mezi statistickým a sociokulturním pojetím normy.

3. Vývoj vztahu společnosti k lidem s postižením či znevýhodněním.

Periodizace vývoje vztahu společnosti k lidem s postižením či znevýhodněním (s akcentem na pedagogický přístup).

Literární zdroje:

- SLOMEK, Z. *Základy speciální pedagogiky*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2006.
- TITZL, B. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: UK, 2000.

Klíčová slova: represe, segregace, zakládání ústavů, humanizace, integrace, inkluze

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky

1. Čím se vyznačovalo období prvobytně pospolné společnosti z hlediska vztahu k postiženým a nemocným?
2. Jaký vliv mělo křesťanství na péči o postižené a nemocné?
3. Jaký vliv měla věda a medicína na péči o postižené?
4. Kdy se začaly zřizovat ústavy pro postižené? Jmenujte příklady ve vztahu k jednotlivým typům postižení či znevýhodnění.
5. Vyjmenujte pět významných postav ve speciálněpedagogické historii. Čím se proslavili?

4. Segregace, integrace, inkluze.

Segregace. Integrace, inkluze. Charakteristika a formy školské integrace. Sociální integrace, její možnosti a limity, integrace dospělých lidí s postižením na běžný trh práce. Vývoj a současný stav institucionální a komunitní péče.

Literární zdroje:

MICHALÍK, J. *Školská integrace dětí se zdravotním postižením na základních školách v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

RENOTIÉROVÁ, M. *Integrace handicapovaných dětí do podmínek školy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.

VALENTA, M., aj. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.

VÍTKOVÁ, M. (Ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika*. Brno: MSD, 2003.

Klíčová slova: integrace, speciální školy, segregace, inkluze, ústavy

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. V čem spočívá specifická práce speciálních škol?
2. Jaké formy integrace se mohou uplatňovat v předškolních zařízeních a jaké mají výhody a nevýhody?
3. Jaké jsou možnosti speciálněpedagogické podpory při integraci?
4. Charakterizujete základní principy sociální práce?
5. Jaká negativa se pojí s celoročním pobytem jedinců v ústavech sociální péče?

5. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením.

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením, druh a úroveň legislativních úprav (vzhledem k zaměstnavatelům).

Literární zdroje:

KREJČÍŘOVÁ, O., aj. *Problematika zaměstnávání občanů se zdravotním postižením*. Praha: RYTMUS, 2005.

Klíčová slova: změněná pracovní schopnost, chráněné dílny, chráněná pracoviště, podporované zaměstnávání

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. Jak je definován občan se změněnou pracovní schopností?
2. Jaké dvě základní formy zaměstnávání osob se zdravotním postižením existují v České republice?
3. Vyjmenujte nástroje aktivní politiky zaměstnanosti.

4. Jaké hlavní instituce pomáhají občanům se zdravotním postižením při vstupu na trh práce?
5. Vysvětlete podstatu podporovaného zaměstnávání.

6. Pojetí těžkého zdravotního postižení a kombinovaných vad.

Pojetí těžkého zdravotního postižení a kombinovaných vad. Klasifikace a charakteristika vybraných kombinovaných vad, možnosti edukace. Hluchoslepota, organizace pro jedince s hluchoslepotou, komunikační systémy osob s hluchoslepotou.

Literární zdroje:

LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

ŠTĚRBOVÁ, D., aj. *Hluchoslepota: lidé s ní a kolem ní*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006.

Klíčová slova: kombinované vady, multihandicap, hluchoslepota, alternativní komunikace

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. Kdo se řadí mezi osoby s těžkým zdravotním postižením?
2. Jak nejčastěji klasifikujeme kombinované vady?
3. Charakterizujte individuální vzdělávací plán.
4. Jak se mohou vzdělávat hluchoslepé děti?
5. Jaké prostředky pro dorozumívání s hluchoslepými lidmi existují?

7. Augmentativní a alternativní komunikace.

Augmentativní a alternativní komunikace – charakteristika, výhody a nevýhody užití, dynamické a statické komunikační systémy.

Literární zdroje:

KUBOVÁ, L. *Alternativní komunikace, cesta ke vzdělávání těžce zdravotně postižených*. Praha: Tech-market, 1996.

LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

Klíčová slova: alternativní komunikace, augmentativní komunikace, Makaton, Bliss systém, znakový jazyk, komunikační tabulky, piktogramy, Lormova abeceda

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. V čem spočívá rozdíl mezi alternativní a augmentativní komunikací?
2. Pro koho je určena alternativní komunikace?

3. Které komunikační systémy se řadí mezi a) dynamické, b) optické, c) uzavřené?
4. Jaké netechnické pomůcky lze využít při alternativní komunikaci?
5. Popište princip komunikačních tabulek.

8. Terapie ve speciálněpedagogické péči.

Terapie ve speciálněpedagogické péči (stimulace, snoezelen, ergoterapie, muzikoterapie, arteterapie, dramaterapie, taneční terapie, kinezioterapie, animoterapie, činnostní a herní terapie, biblioterapie).

Literární zdroje:

PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (Eds.). *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001.

Klíčová slova: *snoezelen, bazální stimulace, zooterapie, arteterapie, kinezioterapie, činnostní a herní terapie*

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. Uveďte cíle arteterapie pro jedince s mentálním postižením.
2. Jak by měl vypadat postup aktivní skupinové muzikoterapie s postiženými dětmi?
3. Jaké vlastnosti by měl mít pes využívaný pro canisterapii?
4. Do jakých dalších odvětví se dělí hiporehabilitace?
5. Jaké jsou účinky hipoterapie na klienta s dětskou mozkovou obrnou?

9. Specifické vývojové poruchy učení.

Specifické vývojové poruchy učení – pojetí, etiologie, klasifikace, diagnostika, charakteristika dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspinxie, dysmuzie, dyspraxie). Legislativa. Postavení dítěte s SPU v rodině a ve škole (organizace péče a vzdělávání žáků s SPU, hodnocení a klasifikace, postoje učitelů, spolužáků, rodičů k dítěti s SPU).

Literární zdroje:

POKORNÁ, V. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha: Portál, 1997.

Klíčová slova: *dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspinxie, dysmuzie, dyspraxie*

ÚKOLY PRO STUDENTY: Zodpovězte si kontrolní otázky:

1. Vyjmenujte obecné zásady postupu při reedukaci specifických poruch učení.
2. Jaký vliv mají specifické poruchy učení na postavení dítěte v kolektivu vrstevníků?

3. V jakých základních formách lze zajišťovat péči o děti se specifickými poruchami učení?
4. Jak se projevuje dyskalkulie?
5. Čím se vyznačuje písemný projev dítěte s dysgrafií?

© UK FTVS v Praze